

I.

*Mislio sam da učim živjeti,
a naučio sam umrijeti.*

Leonardo da Vinci

U ruci je držao pismo, podigao je oči pogledao u me onda opet u pismo pa onda opet u me, za njegovim sam leđima vidio gdje idu tamo–amo promiču crvene mrlje oker mahagoni konja koje su vodili na pojilište, blato je bilo tako duboko da si mogao zaglibiti do gležnja ali se sjećam da je noću bilo naglo zamrzlo a Wack je ušao u sobu noseći kavu rekao je Psi su izjeli blato, nikad nisam čuo taj izraz, činilo mi se da gledam pse, nekakva paklenska mitska bića njihove ralje obrubljene ružičastom bojom, njihove bijele hladne vučje zube kako žvaču crno blato u noćnoj tmini, možda uspomena, halapljivi psi što žderu prázne sve: sad je blato sivo i mi lomimo noge trčeći, kasnimo kao svagda na jutarnju prozivku, izloženi opasnosti da uganemo gležnjeve u dubokim tragovima što su ih ostavila kopita i što su se stvrdnuli kao kamen, a poslije malo vremena on mi je rekao Pisala mi je vaša majka. Tako je to učinila usprkos mojoj zabrani, osjetio sam da se crvenim, on je zastao rastegnuvi usta u nešto kao osmijeh ali mu je bez sumnje bilo nemoguće, ne da bude ljubazan (zacijelo je želio da bude) nego da poništi onu udaljenost: osmijeh je samo malo produljio njegov tvrd prosijedi brčić, imao je onu opaljenu boju lica što je imaju ljudi koji neprestano žive na svježem

mu zraku, zagasitu boju, nešto arapsko u sebi, bez sumnje ostatak nekoga koga je Karlo Martel zaboravio ubiti, zato je on možda mislio ne samo da vuče lozu od Svoje Kuzine Blažene djevice Marije kao njegovi šljivarski susjedi du Tarn nego povrh toga zacijelo i od Muhameda, rekao je Mi-slim da smo mi više ili manje bratići, ali ja smatram da je što se mene tiče u njegovu duhu riječ po svoj prilici značila nešto kao komarac kukac komarčić, i opet sam osjetio da se crvenim od ljutine kao kad sam vidio ono pismo u njegovim rukama, prepoznao papir. Nisam odgovorio, on je zacijelo opazio da sam mrzovoljan, nisam gledao u njega nego u pismo, mislio sam da ga samo mogu oteti i razderati, on je malo mahnuo rukom koja ga je držala razmotana, uglovi su lepršali kao krila na hladnome zraku, njegove crne oči nisu bile ni neprijateljske ni prezrive, dapače su bile ljubazne ali ipak daleke: možda je i on bio samo razjaren kao ja, zadovoljan što sam razjaren dok smo i dalje vršili onaj mali mondeni obred stojeći kao kipovi u zamrzlu blatu, čineći taj ustupak običajima i pristojnosti obojica iz obzira prema ženi koja je na veliku nesreću bila moja majka, a naposljetku on je bez sumnje razumio jer mu se brčić opet pokrenuo kad je rekao Nemojte se na nju ljutiti Sasvim je prirodno da jedna majka Ona je dobro učinila što se tiče mene ja sam veoma zadovoljan da imam priliku ako ikad budete trebali nešto, a ja Hvala gospodine kapetane, a on Ako nešto ne bude u redu nemojte se skanjivati da dođete i da me, a ja Hoću gospodine kapetane, a on je još jedanput mahnuo pismom, moralo je biti nešto oko minus sedam ili minus deset u kasno jutro ali se činilo da on toga i nije svjestan. Pošto su se napojili konji su se vratili kasom, dva po dva, dok su ljudi trčali među njima proklinjali ih i zabavljali se time da se vješaju na vođice, čuo se topot kopita po smrznutu blatu, a on je ponovio Ako nešto ne bude išlo bit ću sretan budem li mogao, onda je savio pismo i sta-

vio ga u džep i uputio mi još nešto što je u njegovu duhu valjda bilo još jedan osmijeh i što je samo nanovo razvuklo na strane prosijedi brčić poslije čega je okrenuo pete. Nakon toga sam se jednostavno zadovoljio time da radim još manje nego sam prije radio, pitanje sam pojednostavnio do krajnosti, otkačio sam obje stremenice kad sam sjahao s konja, raskopčao sam podbradnjak čim sam mu naveo vodu u korito jedan ili dva puta i onda sam skinuo cijelu ormu jednim jedinim mahom, zamočio sam sve u pojilište dok je on pio posljednje gutljaje, onda se vratio sam u staju, a ja sam išao uz njega spreman da ga uhvatim za uho, poslije čega mi nije trebalo drugo nego prijeći krpom po oružju i ovdje–ondje smirkovim papirom gdje je bilo dosta odveć hrđavo, ali bilo kako bilo sve to nije mnogo promijenilo položaj jer u tom je pogledu moj ugled davno bio utvrđen te su bili prestali da mi dosađuju a mislim što se njega tiče da mu je bilo svejedno i da je to što se pravio da me ne vidi kad je vršio smotru odjela bila učtivost iskazana mojoj majci bez truda i muke, već ako je svjetlanje oružja također bilo u njegovim očima dio onih suvišnih i nezamjenjivih poslova, onih refleksa i tradicija pradjedovski očuvanih kako bi se reklo u Saumuru i uslijed toga učvršćenih, iako je prema svemu što se kazivalo onda (tj. žena tj. djevojčica s kojom se vjenčao ili bolje rečeno koja se s njim vjenčala) u same četiri godine braka bila na se preuzela da mu izbije iz glave ili bar da ga prisili da odbaci stanoviti broj tih tradicionalnih tradicija, svidjelo se to njemu ili ne svidjelo, ali ako se i dopusti da se on odrekao stanovitog broja njih (i možda ne toliko iz ljubavi koliko silom ili ako baš hoćete silom ljubavi ili ako baš hoćete prisiljen ljubavlju) ostane još mnogo toga što najveći zaborav odricanje ne može sasvim izbiti iz glave sve da čovjek i hoće a to je uglavnom ono najapsurdnije i najbesmislenije ono o čemu nitko ne razmišlja i što sebi ne zapovijeda, kao na primjer

onaj refleks kojim je izvukao sablju kad mu je onaj rafal ispaljen iza plotu doletio u nos: trenutak sam vidio gdje tako uzdignutom rukom maše tim beskorisnim i smiješnim oružjem u baštinjenoj kretnji konjaničkog kipa koju su mu zacijelo predala pokoljenja mačevalaca, taman obris u svjetlosti osoja koja mu je oduzela boju kao da su konj i on bili saliveni zajedno od jedne iste tvari, siva metala, dok se sunce časak ljeskalo na goloj oštrici zatim je sve — i čovjek i konj i sablja — ukočeno palo u stranu kao olovni konjanik kad se počne taliti s nogu i nagne se najprije kao da neće zatim najvećom brzinom na bok, a sablja je iščezla još uvijek u ruci iza trupine onog kamiona spaljena srušena ondje, nepristojna kao životinja kao skotna kuja koja vuče trbuh po zemlji, probušenih guma koje su polako splašnjavale ispuštale onaj smrdež spržena kaučuka odvratn smrdež rata što je zastao u blistavu proljetnom popodnevu, lebdio ili bolje rečeno bio ustajao ljepljiv i proziran ali reklo bi se vidljiv kao ustajala voda u kojoj su se oprale kuće od crvene cigle voćnjaci plotovi: časak blistav odsjev zastavljena ili bolje rečeno zgusnuta sunca, kao da je dovukao privukao za djelić sekunde svu svjetlost i slavu, na djevičanski čelik... Samo, baš djevica ona već davno nije više bila, ali ja mislim da on nije to ni tražio očekivao od nje kad je naumio da je uzme, znajući bez sumnje savršeno već toga časa što ga čeka, pošto je unaprijed prihvatio pošto je unaprijed preuzeo pošto je unaprijed istrošio ako se može reći tu Strast, s tom razlikom što njezino mjesto središte oltar nije bio goli brežuljak, nego onaj ugodni i nježni i vrtoglavi i šipražni i tajanstveni prijevoj tijela... Oho: raspet, umirući na oltaru ušću spilji onog... Ali naposljetku nije li tu bila i neka bludnica, ako je vjerovati da su bludnice prijeko potrebne u tim vrstama posla, rasplakane žene koje lome ruke i raskajane bludnice, ako se uzme da je ikad tražio od nje da se pokaje ili bar očekivao nadao se da će se

pokajati da će postati nešto drugo nego što je bila na glasu da jest i zato očekivao od tog vjenčanja nešto drugo nego što je logički moralo iz njega nastati, te je možda čak i predvidio ili možda bar pažljivo uzeo u obzir i ovu posljednju posljednicu ili bolje rečeno zaključak, ovo samoubojstvo za koje mu je rat dao priliku da ga izvrši otmjeno tj. nemelodramatski spektakularno i prljavo kao sluškinje kad se bace pod vlak ili bankari kad umažu cijeli svoj ured nego zamaskirano u slučaj ako se ipak može smatrati slučajem biti ubijen u ratu, koristeći se nekako razborito i prikladno pruženom prilikom da završi ono što se prije četiri godine nipošto nije smjelo ni početi...

Razumio sam to, razumio sam da je već odavno tražio očekivao da ga netko ubije a ne samo onda kad sam vidio kako stoji ondje uspravljen na konju zaustavljen vrlo izložen na srijedi ceste niti se ne potrudivši ili niti ne pokazavši da se želi potruditi da ga potjera pod koju jabuku, dok je onaj glupi mali potporučnik mislio da mora učiniti što i on, jer je zacijelo smatrao da je to posljednji znak ukusa *non plus ultra* otmjenosti i uglađenosti za konjaničkog časnika i nije ni časa slutio prave razloge koji su naveli onoga drugog da učini ono tj. da se nije radilo ni o časti ni o hrabrosti a još manje o otmjenosti nego o sasvim privatnu poslu dapače i ne o poslu između njega i nje nego između njega i njega. Mogao sam mu to reći, a Iglésia mu je to mogao reći još i bolje nego ja. Ali zašto. Ja mislim da je jamačno bio uvjeren da ondje čini nešto sasvim senzacionalno i uostalom zašto bismo ga bili razuvjerali budući da je tako umro bar zadovoljno štoviše sretno, umirući uz jednog de Reixacha i kao jedan od njih, zato je bolje bilo da to vjeruje zato je bolje bilo da bude glupan da se ne pita što je bilo iza onog lica tek malo zlovoljna malo nestrpljiva kad je čekao kad nam je dao ili bolje rečeno kad je dao pravilu ratne službe i propisanim odredbama za slučaj kad napadne

avion koji leti nisko i mitraljira ustupak da pričeka dok se ne udalji i mi ne izidemo iz jarka, vrpolio se na sedlu malo nestrpljiv ali se svladavao pokazivao nam ono lice uvijek nepronično bez izražaja jednostavno je čekao da opet uzjašemo na konje dok su oni iščezavali ne veći nego točke sad iznad obzorja, potom je, čim smo bili na sedlu, krenuo naprijed pognao je konja jedva vidljivim pritiskom bedara, a konj kao da se uputio sam od sebe i uvijek naravno korakom ne žurno i ne polako i pogotovu ne bezbrižno: naprosto korakom. Ja mislim da se ne bi bio dao u kas ni za sve blago svijeta, da ne bi ni za što bio bocnuo ostrugom da ne bi bio ustuknuo ni pred topovskim zrnom sad je prilika da se to rekne ima tako izraza koji dođu u pravi čas: korakom dakle, to je zacijelo također bio dio onoga što je započeo prije četiri godine i odlučio, bio spreman dovršiti ili bolje rečeno pokušati da dovrši idući mirno, ravnodušno (kao što se, prema onome što je kazivao Iglésia, uvijek pravio da ništa ne zapaža, nikad nije dopustio da se nazre ni najmanji njegov osjećaj ni ljubomora ni srdžba) na onoj cesti što je bila nešto kao razbojnička spilja, tj. ne mjesto rata nego umorstva, mjesto gdje vas ubiju a da nemate vremena ni da reknete uh, tipovi mirno smješteni kao na sajmenom strelištu iza plotu ili grma i koji cijelo vrijeme paze samo na to da vas naciljaju, uglavnom pravo zagrizanje ledine a ja sam se neko vrijeme pitao nada li se on da će ondje i Iglésia ostaviti svoje kosti, ne utažuje li dovršujući sebe u isto vrijeme i neku osvetu na koju je dugo čekao, ali kad sve dobro promislim ne vjerujem držim da mu je u onom času sve postalo svejedno ako se ikad i ljutio na Iglésiju budući da ga je konačno zadržao u svojoj službi i da se sad brinuo isto tako ili bolje rečeno isto tako malo o sebi kao o meni ili o onom glupom potporučniku, smatrao je zacijelo da ga više ne veže nikakva dužnost ne što se tiče nas osobno nego što se tiče njegove uloge njegove oficirske službe, vjerojatno je

mislio da ono što može učiniti ili ne učiniti na tom području nema u stadiju u koji smo došli više baš nikakve važnosti: oslobođen dakle riješen razriješen tako reći svojih vojničkih obveza od časa kad je brojno stanje njegova eskadrona bilo svedeno na nas četvoricu (a sam njegov eskadron je otprilike jedini konačno preostao od cijele regimente s možda nekoliko drugih razoružanih konjanika koji su lutali ovuda–onuda po prirodi) što ga nije spriječilo da se neprestano drži ravno i ukočeno na sedlu tako ravno i tako ukočeno kao da se sprema da prođe u mimohodu na smotri četrnaestog srpnja a ne da pođe u potpuno povlačenje ili bolje rečeno u slom ili bolje rečeno u propast usred one vrste raspada svega kao da nije vojska nego sam cijeli svijet i ne samo u svojoj tjelesnoj stvarnosti nego u predodžbi koju o njemu može stvoriti duh (ali možda je ovo bilo i od nestašice sna, od činjenice da praktično deset dana nismo spavali, osim na konju) bio na putu da se iskorijeni razori ode u komade u vodu u ništa, a dva ili tri puta netko mu je doviknuo neka ne ide dalje (koliko puta ne znam, ni tko su to bili ne znam: mislim ranjenici, ili oni sakriveni u kućama ili jarku, ili možda oni civili koji su nepojmljivo uporno glavinjali vukući probušen putni kovčeg ili gurajući pred sobom ona dječja kolica puna neodređene prtljage (pa i ne prtljage: predmeta, i to vjerojatno suvišnih: jamačno samo zato da ne lutaju praznih ruku, da imaju dojam iluziju da nose sa sobom, da posjeduju bilo što što im je priraslo srcu — rasporen jastuk kišobran ili fotografiju u boji djeda i bake — proizvoljno shvaćanje vrijednosti, blaga) kao da je samo važno ići, bilo u jednom ili drugom pravcu: ali ja ih zapravo nisam vidio, jedino sam mogao vidjeti, bio još sposoban raspoznati, kao neku metu, oznaku, ona koštunjava suhonjava leđa ukočena i vrlo ravna ustobočena u sedlu, i bluzu od serža malo sjajnije na simetričnim izbočinama lopatica, a već davno sam se

prestao zanimati — izgubio sposobnost zanimanja — za ono što se moglo zbivati na okrajku ceste); glasovi dakle, nestvarni i plačljivi, koji su vikali nešto (opomena, upozorenje) i koji su dopirali do mene kroz blještavu i mutnu svjetlost onog proljetnog dana (kao da je i svjetlost bila prljava, kao da je nevidljiv zrak podržavao u lebdenju, kao u bibavoj uzmućenoj vodi, ono nekakvo prašnjavo i smrdljivo ratno blato), a on (kad god sam ga pogledao vidio sam kako mu se trese glava a pod šljemom se nazrijevalo u zabačenu profilu rub njegova lica, izraz opor tvrd njegova čela, obrve, a ispod njih urez očne duplje onda čvrsta opora nepromjenljiva crta koja se spuštala sasvim ravno od jagodice do brade) a on ih je promatrao, njegovo je bezizražajno neradoznalo oko počinulo časak (ali očito ne videći) na onome (ili možda i ne: samo na mjestu točki odakle je došao glas) koji ga je pozvao, dapače i ne prijekorno strogo ili ljutito, nije ni jednom namrštiio obrve: naprosto ona odsutnost izražaja, zanimanja — najviše možda začuđenost: malo zbunjen, nestrpljiv, kao da ga je u salonu iznenada oslovio netko tko mu nije bio predstavljen ili ga je prekinuo usred rečenice jednom od onih neumjesnih primjedaba (kao na primjer da ga upozori da pepeo njegove cigarete svaki čas može otpasti ili da će mu se ohladiti kava), a on se možda trudio, silio se da pokaže dobru volju strpljivost uljudnost da pokuša razumjeti razloge ili korist primjedbe ili može li se ona bilo kako povezati s onim što je ončas kazivao, zatim se odrekao toga da razumije pomirio se s tim da ne razumije i ne slegavši ramenima mislio je nesumnjivo da je neizbježno da se susretnu svagda svagdje i u svakoj prilici — u salonu ili u ratu — glupi i neodgojeni ljudi i učinivši to — tj. podsjetivši se na to — zaboravio je nametljivca, poništio ga prestao da ga vidi još prije nego je odvratio oči, i onda je zazbilja prestao da gleda ono mjesto gdje nije bilo ništa, uspravio je glavu i nastavio s onim ma-

lim potporučnikom svoj tih razgovor iz vrste onih razgovora koje obično vode dva konjanika kad jašu usporedo (u jačačkoj školi ili na trkalištu) i u kome je nesumnjivo zastalno bila riječ o konjima, o drugovima s kojima su promaknuti, o lovu ili trkama. A činilo mi se da je ondje bilo, da vidim ovo: zelene sjene i žene u haljinama s utisnutim bojama, stojeći na nogama ili sjedeći u vrtnim željeznim naslonjačima, i muškarci u svijetlim hlačama i čizmama kako, malo nadneseni nad njih, nešto govore ženama, lupkali su čizme korbačima od rogoza, boje konja i haljine žena i žuta koža čizama pravile su šarovite mrlje (mahagonijeve, sljezaste, ružičaste, žute) na zelenu guštiku lišća, a žene su bile one posebne vrste kojoj nisu pripadale nego koju su sačinjavale isključivši sve druge kćerke pukovnika ili one s imenima što imaju čestice: malo bezlične, malo beznačajne i slabunjave, koje do poodmakle dobi sačuvaju (pa i kad su udate, pa i poslije drugog i trećeg djeteta) onaj djevojački izgled što ga označuju duge nježne gole ruke, kratke licejske bijele rukavice, licejske haljine (sve dok se odjednom ne pretvore — oko sredine tridesete — u nešto pomalo muškobanjasto, pomalo konjsko (ne kobilje: konjsko) kad počnu pušiti i razgovarati o lovu i konjskim trkama kao muškarci), i sitno zujanje glasova što je lebdjelo pod teškim granjem kestena, glasovi (ženski ili muški) sposobni da ostanu dolični, jednaki i savršeno ništavi sve i kad izriču najneobičnije riječi pa i one najneprirodnije, kad raspravljaju o parenju (životinjskom i ljudskom), o novcu ili prvim pričestima isto nedosljednom, ljubaznom i kavalirskom lakoćom, glasovi su se dakle miješali s neprestanim neodređenim topotanjem čizama i visokih peta na šljunku, zastajali u zraku, blistavo je i neopipljivo prašenje zlatne prašine lebdjelo u smirenu i zelenu popodnevu u isparivanju cvijeća balege i parfema, a on...